

Ημερήσια Εκδρομή του Συνδέσμου Συριανών σε Πικέρμι, Ραφήνα, Ιερά Μονή Παντοκράτορα Νταού Πεντέλης

Κείμενο, φωτογραφίες Χρήστου Θανόπουλου

Την Παρασκευή 5 Απριλίου 2024 ο Σύνδεσμος Συριανών πραγματοποίησε ημερήσια εκδρομή σε Πικέρμι, Ραφήνα και παρακολούθηση της Ακολουθίας των Γ' Χαιρετισμών στην Ιερά Μονή Παντοκράτορα Νταού Πεντέλης.

Πρώτος σταθμός της περιήγησης μας το Πικέρμι το οποίο από το 2011 εντάσσεται στον Καλλικρατικό Δήμο Ραφήνας – Πικερμίου και περιλαμβάνει τους οικισμούς Διώνη, Άγιο Σπυρίδωνα, Ντράφι και Ραφήνα. Το Πικέρμι είναι πασίγνωστο για τα παλαιοντολογικά ευρήματά του. Εδώ τοποθετείται ο αρχαίος δήμος Τείθρας, ενώ στο Ντράφι εντοπίστηκε νεκροταφείο που χρησιμοποιήθηκε την νεολιθική, υστεροελλαδική και γεωμετρική εποχή. Στη βόρεια όχθη του ρέματος Πικερμίου υπήρχε νεκροταφείο της αρχαϊκής, κλασικής και ελληνιστικής εποχής. Το Πικέρμι διέσχισε ο μαραθωνοδρόμος για να φέρει το μήνυμα της νίκης των Αθηναίων στη Μάχη του Μαραθώνα το 490 π.Χ.. Το Πικέρμι οφείλει την ονομασία του στο βυζαντινό αξιωματούχο Επικέρνη («Επί του Κεράσματος»), που αποτελούσε κτήμα του. Ο ίδιος ήταν ο κτήτορας της Ιεράς Μονής Παντοκράτορος Ταώ (Νταού) Πεντέλης τον 9^ο αιώνα. Την εποχή της Φραγκοκρατίας (1205–1456), στην περιοχή έφθασαν Αρβανίτες, μισθοφόροι στρατιωτικοί, για την ενίσχυση του Δουκάτου των Αθηνών (1205–1311), οι οποίοι αργότερα έφεραν τις οικογένειές τους. Οι Αρβανίτες, καλλιεργούν τη γη στα Μεσόγεια, όπου διασώζονται πολλά τοπωνύμια (π.χ. Λιόπεσι, Κουρσαλλάς, κ.α.). Επί Τουρκοκρατίας η περιοχή περιλαμβάνει εννέα τσιφλίκια, ενώ τον 18^ο αι. το Πικέρμι είναι βακουφικό κτήμα της Μονής Παντοκράτορα. Τα κτήματα έχουν ελαιόδενδρα, αμπέλια, βουστάσια, πτηνοτροφεία. Το 1862 οικοδομείται το Πανδοχείο του Σκορδά, στο οποίο το 1870 φιλοξενήθηκε ο λόρδος Μάνκαστερ, με τους γραμματείς της αγγλικής και ιταλικής πρεσβείας και τη συνοδεία τους. Μεταξύ Πικερμίου και Σπάτων η συμμορία των Αρβανιτάκηδων απήγαγε το λόρδο με τη συνοδεία του, απελευθέρωσαν τις γυναίκες, όμως στο Δήλεσι ακολούθησε σφαγή των απαχθέντων, που κατέληξε σε διεθνές διπλωματικό επεισόδιο. Ο Μαρουσιώτης μαραθωνοδρόμος Σπύρος Λούης είχε ξαποστάσει το 1896, στη διάρκεια των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων, στο Χάνι του Σκορδά για να πιεί ένα ποτήρι κρασί!

Η Παλλήνη, πρώην Χαρβάτι, υπήρξε κτήμα του Οθωμανού Χαρβάτ Μπέη επί Τουρκοκρατίας. Στις 22 Ιουλίου 1944 οι Γερμανοί κρέμασαν στο Πικέρμι 54 πατριώτες, που μετέφεραν από το φοβερό «Μπλοκ 15» του στρατοπέδου Χαϊδαρίου, και εκτέλεσαν μετά από φρικτά βασανιστήρια άλλους 200 πατριώτες (από μπλόκα και το στρατόπεδο Χαϊδαρίου) στο λόφο Λεβίδη, στην Παλλήνη. Επρόκειτο για αντίποινα ύστερα από το θάνατο δύο αξιωματικών και του οδηγού

τους, σε ενέδρα ανταρτών, μεταξύ Παλλήνης και Ραφήνας. Η Παλλήνη, πρώην Χαρβάτι, υπήρξε κτήμα του Οθωμανού Χαρβάτ Μπέη επί Τουρκοκρατίας.

Πίσω από τον Ι. Ν. Αγ. Χριστοφόρου, υπάρχει δημοτικό κτίριο, στο ισόγειο του οποίου φιλοξενείται η μόνιμη έκθεση παλαιοντολογικών θησαυρών Πικερμίου: «Πικέρμι, χθες, σήμερα, αύριο». Μας υποδέχθηκε η εκπρόσωπος του Τμήματος Πολιτισμού Δήμου Ραφήνας-Πικερμίου κ. Λαμπρινή Μπενάτση και ο κ. Γεώργιος Θεοδώρου, καθηγητής Γεωλογίας – Παλαιοντολογίας του ΕΚΠΑ, ένας από τους ανασκαφείς, στις τελευταίες ανασκαφές του Ρέματος Πικερμίου και στο Κισδάρι (2009–2010).

Το 1836 Βαυαρός στρατιώτης εντόπισε κρανίο Μεσοπίθηκου Πεντελικού με κρυστάλλους ασβεστίτη και νόμιζε ότι βρήκε διαμάντια. Διενεργήθηκαν πολλές ανασκαφές: G. Finley και A. Lindermayer 1836, Η. Μητσόπουλος 1853, 1860, A. Gaudry 1860, Θ. Σκούφος και A. Smith 1901–1912, Woodward 1901, O. Abel 1912, Ν. Συμεωνίδης, Γ. Μαρίνος, F. Buchmayer, Η. Zapfe 1972–1982, Χ. Σολωμός, Ν. Τσουκαλάς, Γ. Θεοδώρου 2009–2010. Αποκαλύφθηκε η πανίδα του Πικερμίου, η οποία περιλαμβάνει: ερπετά (χελώνα), πτηνά (στρουθοκάμηλος) και θηλαστικά. Στα θηλαστικά περιλαμβάνονται πρωτεύοντα – κερκοπιθικίδες (Μεσοπίθηκος Πεντελικός, ύψους 35 cm), περισσοδάκτυλα (τριδάκτυλα ιππάρια, αγκυλοθήριο, χαλικοθήριο), αρτιοδάκτυλα (βοοειδή, αντιλόπη, κοντόλαιμη καμηλοπάρδαλη (Ελλαδοθήριο, Σαμοθήριο), μικροκαμωμένη καμηλοπάρδαλη (Παλαιότραγος), ρινόκερος με δύο κέρατα ή χωρίς κέρατα (Ακεραθήριο), προβοσκιδωτά (είδη ελέφαντα), υρακοειδή, σαρκοφάγα αιλουροειδή (Μαχαιρόδους, ύαινα, αρκούδα), τρωκτικά, εντομοφάγα. Ανάγονται σε μία περίοδο πριν 9.000.000 – 5.300.000 χρόνια (Ανώτερη Μειόκαινος – Τουρώλιο). Η θανατοκοινωνία – ταφοκοινωνία του Πικερμίου, που θυμίζει σύγχρονη αφρικανική πανίδα και περιλαμβάνει τόσο φυτοφάγα, όσο και σαρκοφάγα ζώα, υποδηλώνει ότι σε μια εποχή ακραίας ξηρασίας, τα ζώα συγκεντρώθηκαν σε μία τελευταία εστία νερού και πέθαναν από δίψα.

Ο κ. Γ. Θεοδώρου τόνισε την τεράστια παλαιοντολογική σημασία του Πικερμίου και ότι το 1984 η περιοχή του Ρέματος Πικερμίου και το Κισδάρι ανακηρύχθηκαν αρχαιολογικός χώρος και τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους. Από τον ίδιο έγινε συγκεκριμένη πρόταση δημιουργίας αρχαιολογικού – παλαιοντολογικού πάρκου, η οποία όμως δεν υλοποιήθηκε ποτέ. Στις πρόσφατες ανασκαφές χρησιμοποιήθηκαν μεταπτυχιακοί φοιτητές. Η εύρεση απολιθωμάτων, μεγάλων οστών, προβοσκιδωτών (ελεφάντων), σε Σικελία, Σάμο, Μεγαλόπολη, Παλλήνη, Χαλκιδική, έδωσε το έναυσμα για τη δημιουργία μύθων από τους αρχαίους Έλληνες, που αφορούσαν Κύκλωπες και Γίγαντες, που εξοντώθηκαν από τον Ηρακλή, κ.α.. Ολόκληροι σκελετοί ζώων από το Πικέρμι, τη Σάμο και άλλα μέρη της Ελλάδας, υπάρχουν στο Παλαιοντολογικό Μουσείο, του Γεωλογικού Τμήματος του ΕΚΠΑ, στην Πανεπιστημιούπολη της Καισαριανής.

Την Μειόκαινο περίοδο, εποχή της πικερμικής πανίδας, στη θέση του Αιγαίου απλωνόταν μια μεγάλη ξηρά, η Αιγιήδα, με λίμνες και υφάλμυρες λεκάνες. Στα τέλη του Πλειοκαίνου, πριν 2.500.000 χρόνια, το Αιγαίο θύμιζε αρκετά το σημερινό. Στο Πλειστόκαινο πριν 2.000.000–10.000 χρόνια, η στάθμη του νερού ανεβοκατέβηκε πολλές φορές και η ακτογραμμή άλλαζε συνεχώς μορφή. Πριν 18.000 χρόνια η ψύξη του πλανήτη είχε οδηγήσει σε πτώση της στάθμης των θαλασσών κατά 120 μ. Πριν 12.000 χρόνια περίπου, η αναθέρμανση του πλανήτη οδήγησε σε τήξη των πάγων και σε άνοδο της στάθμης της θάλασσας στα σημερινά επίπεδα. Αν η στάθμη της θάλασσας ανέβει πάλι, λόγω κλιματικής αλλαγής-υπερθέρμανσης του πλανήτη, τότε τεράστιες περιοχές ξηράς θα γίνουν θαλάσσιες εκτάσεις, υποχρεώνοντας εκατομμύρια ανθρώπους να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να μεταβούν σε υψόμετρο μεγαλύτερο από 15 έως 30 μέτρα!

Εντυπωσιασμένοι από την παλαιοντολογική συλλογή Πικερμίου και την ξενάγηση του κ. Θεοδώρου, συνεχίσαμε με το όχημα για τη Ραφήνα, ακούγοντας την ξενάγηση της κ. Μπενάτση Λαμπρινής, που είχε την ευγενή καλοσύνη να μας συνοδεύσει. Ακολούθησε ιστορική αναδρομή της Ραφήνας και των σημαντικότερων σταθμών της ιστορίας της.

Η Ραφήνα φέρει το όνομα του δήμου της αρχαίας Αθήνας επί Κλεισθένη Αραφήν. Κατοικήθηκε ήδη από τη νεολιθική εποχή (προϊστορικός οικισμός Ασκηταριού 3.200 – 2.000 π.Χ., στο λόφο της παραλίας Μαρίκες). Ο καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας του ΕΚΠΑ Δημήτριος Θεοχάρης, πραγματοποίησε ανασκαφές την τριετία 1952–1954. Το τοπωνύμιο Ασκηταριό προήλθε από σπηλιά – ησυχαστήριο μοναχού από τη Μονή Πεντέλης. Ο κεντρικός οικισμός των Αραφηνών (από το όνομα του τοπικού ήρωα – κυβερνήτη Αραφήνα, δημιουργήθηκε την κλασική εποχή γύρω από το λιμάνι. Από τη ρωμαϊκή εποχή εντοπίστηκαν ρωμαϊκό λουτρό, αγάλματα, κ.α. Αργότερα στην περιοχή ζούσαν Σαρακατσαναίοι βοσκοί. Ένα χρόνο μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, το καλοκαίρι του 1923, άρχισαν να εγκαθίστανται στην περιοχή πρόσφυγες από την Τρίγλια της Βιθυνίας. Ο οικισμός ονομάστηκε αρχικά «Νέα Τρίγλια», όμως τελικά επικράτησε το αρχαίο όνομα. Από την εποχή εκείνη έχει προέρχεται το σπίτι – μουσείο, «Το Σπίτι της Τρίγλιας». Οι Τριγλιανοί έκτισαν τον κεντρικό ναό της πολιούχου Θεοτόκου Παντοβασίλισσας, μικρό εκκλησάκι στην αρχή (1929) και ο λαμπρός σημερινός ναός που ολοκληρώθηκε το 1958.

Από τη δεκαετία του 1950 η Ραφήνα άρχισε να παίρνει τη σύγχρονη μορφή της. Υπάρχει επίσης, το «Μουσείο Θαλάσσης», το «Μουσείο Ιστορικής Μνήμης 1916–1965» - «Μουσείο Λιγνιτωρύχων» εις ανάμνηση των λιγνιτωρυχείων που λειτουργούσαν στη Διασταύρωση, (διασταύρωση της κεντρικής λεωφόρου Αλέξανδρου Φλέμινγκ με τη λεωφόρο Μαραθώνα), το «Πολιτιστικό Κέντρο» και το «Μουσείο Γερμανικού Οχυρού», που στην Κατοχή είχαν φτιάξει στον στρατηγικής σημασίας λόφο Παναγίτσα οι Γερμανοί, με την υποχρεωτική

καταναγκαστική εργασία των κατοίκων, για να εποπτεύουν την περιοχή του Νοτίου Ευβοϊκού και το λιμάνι της Ραφήνας. Το τσιμεντένιο συγκρότημα, περιλάμβανε επιφανειακά πέντε τεράστια βαριά πυροβόλα, υπόγειες στοές, δεξαμενές, αποθήκες πυρομαχικών, καταλύματα, ορύγματα, και άλλα οχυρωματικά έργα σε άλλες παραλίες. Το πλέον πυκνοκατοικημένο βόρειο τμήμα της Ραφήνας (πάνω από τη λεωφόρο Αλέξανδρου Φλέμινγκ), περιλαμβάνει τις συνοικίες Διασταύρωση, Νεόκτιστα, Κιούπι, Νέος Πόντος και το νότιο τμήμα περιλαμβάνει τις συνοικίες Αμπελάκια, Αγ. Τριάδα, Πανόραμα, Δροσιά, Αυλάκι, με το Δημοτικό Κολυμβητήριο. Στο κέντρο της πόλης, εκτός από το Δημαρχείο, υπάρχει το Πάρκο Καραμανλή, το Δημοτικό Στάδιο «Παναγιώτης Σκούφος» (προς τιμήν του διεθνούς ποδοσφαιριστή), το Μεγάλο Ρέμα. Οι πυκνοκατοικημένες ανατολικές συνοικίες περιλαμβάνουν τους Ορειχαλκουργούς, Νηρέα, Πρωτέα, Μελέμι, με τον προϊστορικό οικισμό Αμαρυλλίδος. Ο Νέος Βουτζάς και η Καλλιτεχνούπολη, με παραθεριστικές και μόνιμες κατοικίες είναι περιφερειακές συνοικίες της Ραφήνας.

Η κ. Λαμπρινή Μπενάτση μάς συνόδευσε στο πούλμαν, υποδεικνύοντας τη θέση του «Γερμανικού Οχυρού της Ραφήνας» και μας μίλησε για τα τραγικά γεγονότα που κατέληξαν στην εκτέλεση των Ελλήνων πατριωτών από τους Γερμανούς, σε Πικέρμι και Παλλήνη.

Στον Ιερό Ναό της Θεοτόκου Παντοβασίλισσας, μας υποδέχτηκε ο Πρόεδρος του Συλλόγου Τριγλιανών κ. Γεώργιος Κικής και ο ιερέας του ναού. Μας μίλησαν για την άφιξη των Τριγλιανών προσφύγων στη Ραφήνα, όπου μαζί με τα λιγοστά υπάρχοντά τους διέσωσαν πολλά κειμήλια, μεταξύ των οποίων και την αμφιπρόσωπη εικόνα της Παναγίας Παντοβασίλισσας και από το καθολικό της Μονής Τρίγλιας την περίφημη μοναδική φορητή ψηφιδωτή εικόνα της Παναγίας με το Χριστό «Η Επίσκεψις», η οποία είναι σήμερα καύχημα του Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών. Μετά την προσκύνηση του Ευαγγελίου, που κρατούσε κάποτε ο τριγλιανής καταγωγής εθνομάρτυρας Αγ. Χρυσόστομος τελευταίος μητροπολίτης Σμύρνης, ανηφορίσαμε προς το Δημοτικό Λαογραφικό Μουσείο «Το Σπίτι της Τρίγλιας», το τελευταίο προσφυγικό σπιτάκι, με την παλαιά επίπλωση, αντικείμενα, φωτογραφίες, φορτωμένο με τις αναμνήσεις και την ιστορική μνήμη των Τριγλιανών. Εκεί μας περίμεναν μέλη του Συλλόγου Τριγλιανών Ραφήνας. Μετά την ξενάγηση στο Μουσείο, στα γραφεία και στη συλλογή των παραδοσιακών ενδυμασιών, ακολούθησε κέρασμα με γλυκά και αναψυκτικά, στον υπέροχο λουλουδιασμένο κήπο με τις προτομές.

Η Τρίγλια της Βιθυνίας βρίσκεται στη μικρασιατική ακτή της Προποντίδας, στην είσοδο του κόλπου της Κίου. Το όνομα συνδέεται με την τρίγλη, ένα είδος μπαρμπουνιού. Κοντά στην Τρίγλια υπήρχαν οι Μονές Τρίγλιας (8^{ου} αι. μ.Χ.), Πελεκητής, Μηδικίου, Βαθέος Ρύακος, κ.α. Έξω από τη γειτονική Προύσα, υπήρχε το σημαντικό μοναστικό κέντρο του Βιθυνιακού Ολύμπου, αντίστοιχο του Αγίου

Όρους. Ο οικισμός Τρίγλια μνημονεύεται πρώτη φορά σε πατριαρχικό έγγραφο του 13^{ου} αι. Η παρουσία μουσουλμάνων, όπως σε όλα τα μικρασιατικά παράλια, είναι πολύ μικρή. Στις αρχές του 20^{ου} αι. από τους 6.800 κατοίκους, οι 150 είναι Τούρκοι. Η πόλη είχε Επάνω και Κάτω Μαχαλά, με το ρέμα (ντερές) και την αγορά. Η Τρίγλια έκανε εξαγωγή ελιών, κουκουλιών μεταξιού. Το 1915 εκτοπίστηκαν οι Τριγλιανοί στον πρώτο διωγμό, προς την ενδοχώρα. Έχασαν τη ζωή τους 800 άτομα. Το 1918 επέστρεψαν και ανασυγκρότησαν τον τόπο τους, έκτισαν μεγαλύτερη αγορά, ανακαίνισαν τους ναούς τους και το 1920 υποδέχθηκαν τα ελληνικά στρατεύματα. Στις 29 Αυγούστου 1922, μετά την κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου, με πλοία του Τριγλιανού εφοπλιστή Φίλιππου Καβουνίδη, εγκατέλειψαν ευτυχώς έγκαιρα, για δεύτερη φορά την πατρίδα τους. Αρκετοί Τριγλιανοί αποβιβάστηκαν στη Θεσσαλονίκη και δημιούργησαν τη Νέα Τρίγλια της Χαλκιδικής, ενώ οι υπόλοιποι που αποβιβάστηκαν στον Πειραιά, επέλεξαν τη Ραφήνα για νέα τους πατρίδα. Αρχικά διέμεναν στη Ραφήνα σε σκηνές, παραπήγματα, αποθήκες. Η οικοδόμηση των σπιτιών του οικισμού ανατέθηκε από την Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων στο βρετανικό οίκο Χάμπρο και πραγματοποιήθηκε μεταξύ 1924 και 1927. Κάθε τετράγωνο σπιτάκι, είχε εμβαδόν 42 μ², με καθιστικό, υπνοδωμάτιο, κουζίνα και στάβλο. Τα σπίτια παραδόθηκαν χωρίς τζάμια και πατώματα! Επίσης, δεν προβλεπόταν δημόσιοι χώροι και κτίρια. Σε πλεονάζοντα προσφυγικά σπίτια εγκαταστάθηκαν οικογένειες Καραμανλήδων, Βουρλιωτών και άλλων προσφύγων.

Αφού ευχαριστήσαμε τα μέλη και τον Πρόεδρο του Συλλόγου Τριγλιανών Ραφήνας, για την αγάπη και τη φιλοξενία τους, κατευθυνθήκαμε προς το λιμάνι της Ραφήνας, όπου στο εστιατόριο «Άγωνα Γραμμή» γευθήκαμε πεντανόστιμους ψαρομεζέδες.

Το απόγευμα αναχωρήσαμε για τη Μονή Παντοκράτορα Ταώ (Νταού) Πεντέλης, όπου μας έγινε ξενάγηση από τις μοναχές στο περίφημο εξαγωνικό καθολικό της μονής (11^{ου} αι. μ.Χ.), με τις πολλές άγιες τράπεζες. Μετά από καταστροφή, η Μονή επανιδρύθηκε το 1675. Το Πάσχα του 1680, κατόπιν προδοσίας, σφαγιάσθηκαν 179 μοναχοί από Αγαρηνούς πειρατές. Η μονή ερήμωσε για μερικούς αιώνες, έως το 1963, οπότε και έγινε η επανίδρυσή της, ως γυναικεία μονή. Το 1965 ανακαλύφθηκαν στο δάπεδο του καθολικού οστά των σφαγιασθέντων μοναχών. Το ίδιο έγινε και το 2000, σε ανακαίνιση παρακείμενου κτιρίου. Δίπλα στο καθολικό, εκτίθενται για προσκύνηση οστά των αφανισθέντων μοναχών, που φέρουν εμφανή τα κακωτικά πλήγματα των επιδρομών.

Μετά την ξενάγηση, παρακολουθήσαμε την Ακολουθία των Γ' Χαιρετισμών, στο νέο μεγάλο ναό, που είναι αφιερωμένος στους σφαγιασθέντες μάρτυρες μοναχούς. Υπέροχη η ακολουθία από τις καλλίφωνες μοναχές της Μονής Παντοκράτορα. Ακολούθησε επιστροφή στο «κλεινόν άστυ», ενώ ο ουρανός ζωγραφιζόταν με τα υπέροχα χρώματα του δειλινού.

Ευχαριστούμε θερμά το Τμήμα Πολιτισμού του Δήμου Ραφήνας – Πικερμίου, ιδιαίτερα την κ. Λ. Μπενάτση, τον ομότιμο καθηγητή κ. Γ. Θεοδώρου, τον κ. Γ. Κική, τα μέλη του Συλλόγου Τριγλιανών Ραφήνας και τις μοναχές της Μονής Παντοκράτορα Νταού Πεντέλης.

Βιβλιογραφία:

- Έκθεση: «Πικέρμι, χθες, σήμερα, αύριο».
- Ενημερωτικό φυλλάδιο του Συλλόγου Τριγλιανών Ραφήνας «Το Σπίτι της Τρίγλιας», Ραφήνα.
- <https://el.wikipedia.org/wiki/Πικέρμι>
- <https://el.wikipedia.org/wiki/Ραφήνα>
- irafina.gr/ μουσείο λιγνιτωρύχων

